

Роль Л. В. Актуализация украинской националистической мысли на страницах журнала “Пробоем”

На основе поэзии, представленной в журнале “Пробоем” (1933 – 1943), проанализировано политико-пропагандистскую творчество поэтов-пробоевиков; продемонстрировано актуализацию украинской националистической мысли на страницах журнала “Пробоем”, роль журнала в жизни украинского народа в целом и закарпатоукраинцев частности.

Ключевые слова: Пробоем, национальная идентичность, висниківство, націоналізм, окциденталізм, волюнтаризм.

Role L. Updating the Ukrainian Nationalist Thought in the Journal “Proboyem”

Based on poetry, presented in the journal “Proboyem” (1933 – 1943), analyzes the political and propaganda work of poets proboyevykv; demonstrated actualization Ukrainian nationalist thought in the magazine “Proboyem”, the role of the journal in the life of the Ukrainian people in general and in particular zakarpatoukrayintsiv.

Key words: Proboyem, national identity, visnykivstvo, nationalism, oktsydentalizm, voluntarism.

Стаття надійшла до редакції 3.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – д.філол.н, проф. Іванишин П. В

УДК 82

М. В. Сапун

**ТРАКТУВАННЯ, ТЛУМАЧЕННЯ ЧИ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ –
ПРОБЛЕМА СПІВВІДНЕСЕНОСТІ ТЕРМІНІВ**

Одним із найперспективніших напрямів літературознавчих пошуків є теоретичні дослідження художнього твору, які дозволяють синтезувати усі аспекти вивчення тексту твору, різні ідеї та літературно-філософські узагальнення щодо методів, прийомів та понятійно-термінологічного апарату досліджень літературного твору. Однак перед сучасним теоретичним літературознавством стоять досить складні проблеми, серед яких актуальною залишається неоднозначність сучасної літературознавчої термінології.

З’ясування глибинного змісту твору, його прочитання та аналіз із точки зору різної методології завжди було центральним завданням

літературознавства, але проблемним залишається питання, як правильно називати цей процес.

У сучасному літературознавстві різноманітні підходи до тлумачення текстів пов'язуються єдиною спільною рисою – основою їх усіх є герменевтична теорія інтерпретації. Герменевтика як напрям наукової діяльності зародилася ще в древній Греції. Першою науковою працею, яка послугувала розвитку герменевтики по праву вважають трактат Аристотеля “Περὶ Ἑρμηνείας” [2]. Думки та міркування Аристотеля розвивалися та вдосконалювалися ученими-філософами наступних поколінь. Це, зокрема, праці Ф. Шлейєрмахера [12], В. Дільтея [5], М. Гайдеггера [4] та його учня Г.-Г. Гадамера [3] який став основоположником філософської герменевтики. У вітчизняному літературознавстві актуальною залишається проблема тлумачення літературного тексту, а серед праць стосовно проблеми термінологічного найменування процесу наукового дослідження літературного твору, то нашу увагу привернула монографія А. В. Домашенко [6].

Метою нашого дослідження є встановлення взаємозв'язків та співвідношень між термінами “трактування”, “тлумачення” та “інтерпретація” і визначення найбільш вдалого терміну для позначення процесу дослідження художнього твору.

Ми погоджуємося з думкою А. В. Домашенко про те, що семантичним першоджерелом російських термінів “толкование” и “интерпретация” (у нашому дослідженні термінів “трактування”, “тлумачення” та “інтерпретація”) та їх аналогів в у інших мовах є грецьке слово “ἑρμηνεία”, яке має глибокий сакральний смисл і тісно пов'язане із філософським трактуванням природи слова та мови.

Вперше слово і текст та їх глибинну суть намагалися досліджувати мислителі древньої Греції. Як уже згадувалося, Аристотель у своєму трактаті “Περὶ Ἑρμηνείας” (“Про тлумачення” або “Герменевтика”) досліджує взаємозв'язок шляхів виникнення слова, висловлювання як поєднання слів та людського мислення. У цьому трактаті Аристотель висловлює своє бачення слова – це символ для відображення предметів у нашому мисленні, кожне слово є нейтральне і лише зв'язок слів забезпечує загальний зміст висловлювання [1].

Якщо врахувати, що в грецькій філософії було дві теорії походження мови, то філософські погляди Платона допоможуть більш глибоко розкрити значення слова ἑρμηνεία як терміна-першоджерела для походження аналогічних (але не ідентичних!) за змістом термінів в мовах європейських народів, в тому числі і в українській.

Платон у своєму діалозі “Кратил” стверджує, що існує правильність імен (тобто слів як найменувань предмета), яка властива кожному предмету від природи, при чому того, хто дає найменування предмету Платон називає творцем імен. Платон стверджує, що ще в творах Гомера розмежовуються імена, якими одні й ті ж речі називають боги (правильні імена), та імена, якими ті ж речі називають люди. Ці

правильні імена, на думку Платона, є сталими та незмінними, адже, якщо людське знання будується із слів (імен), то постійна зміна імен заперечує сам факт знання як поняття. Адже неможливо навіть говорити про знання, якщо всі речі міняються і нічого не залишається на місці, бо якщо знання вічно змінюється, то воно вічно є незнанням. Наприкінці відомий філософ робить висновок, що якась сила, вища за людську (з контексту діалогу зрозуміло – сила божественна) встановила предметам перші імена, які обов'язково повинні бути правильними і які подібні до тих предметів, яким вони присвоєні [9]. Таким чином, мисленнєво-узагальнюючий процес, означуваний у грецькій мові словом “ερμηνεία” передбачав у контексті ментально-лінгвістичної парадигми греків не лише пояснення та розуміння логічного змісту тексту, а й осягнення його глибинного, часто до кінця неясного змісту, який Платон пояснював божественним началом, сучасна наука намагається пояснити поняттями архетипу та концепту, але який завжди залишається до кінця непізнаним, як не може бути до кінця пізнаною Істина. Це якраз таке бачення художнього тексту і його семантичної одиниці – слова, яке зумовлює трактування слова не лише як ідеального адеквату дійсності, а і як саму дійсність (матеріальну чи духовну), слова, яке здатне поширюватися в просторі і часі, нести інформацію, випромінювати емоційно-експресивну енергію [7, с. 11].

Подібна, до описуваної нами, термінологічна невизначеність щодо опису процесу глибинного дослідження та розуміння художнього твору існує і в системі літературних термінів російської мови. Як зазначає А. В. Домащенко, “в отечественном литературоведении, как и в отеческой философии, интерпретация и толкование строго не разграничиваются, но значения этих слов – не тождественны” [6, с. 4].

З часом, внаслідок перекладу грецького терміну “ερμηνεία” на латинську мову виникає термін “interpretatione”, у якому частина сакрального, божественного смислу втрачається. На цьому факті наголошує А. В. Домащенко: “В этом переходе от герменейи к интерпретации, заключающем в себе предопределенность последующего выдвижения на первый план сугубо рационального момента, уже обозначен путь европейского мышления” [6, с. 4], цей дослідник у російському термінологічному апараті розрізняє два терміни – “толкование” і “интерпретация”, наголошуючи на їх нетотожності та надаючи перевагу першому терміну, який вважає глибшим та змістовнішим.

У сучасному українському літературознавстві “тлумачення (витлумачення)” вживається як слово синонімічне і до слова “інтерпретація”, і до слова “трактування”. Наприклад, у статті доктора філологічних наук К. С. Серажима “Сутність і природа інтерпретації тексту”, зустрічаємо таке визначення: “**Інтерпретація** (лат. interpretation – пояснення, **трактування**) – пояснення, роз'яснення, **тлумачення** змісту, значення будь-чого” [9].

Порівняймо визначення цих термінів у Словнику української мови: **Тракткування, я, с.** – Дія за значенням **трактувати 1** і **трактуватися 1** [10, с. 227]; **Трактувати 1**, ую, уєш, недок. перех. Витлумачувати, розглядати якусь проблему, висловлювати свої погляди з приводу певного питання [10, с. 227]; **Трактуватися 1**, ується, недок. 1. Бути предметом обговорення, опису, витлумачення тощо [10, с. 227]; **Тлумачення, я, с.** 1. Дія за значенням тлумачити, 2. Текст, який містить пояснення, трактування чого-небудь [10, с. 155]; **Тлумачити**, чу, чиш, недок. 1. перех. Визначати зміст, роз'ясняти, з'ясовувати суть чого-небудь; давати якість пояснення [10, с. 156]; **Інтерпретація, і, ж.**, книжн. Розкриття змісту чого-небудь; пояснення, витлумачення [11, с. 39].

Як бачимо, в українській термінології три терміни “тлумачення”, “трактування” та “інтерпретація” тісно взаємопов'язані, іноді навіть тотожні, або один термін може використовуватись у визначенні іншого терміна.

Наголосимо, що важливим аспектом побудови певної методології є термінологічна упорядкованість, тому, на нашу думку, три терміни на позначення одного процесу вивчення та пояснення тексту художнього твору є забагато.

Якщо говорити про термін “інтерпретація”, то, як ми уже зазначали вище, цей термін в самій суті своїй, і самому своєму латинському походженні несе логічне начало. Інтерпретація, як ми бачили в словниковому визначенні – це у першу чергу розкриття змісту чого-небудь, тобто **інтерпретатор** – це той, хто інтерпретує, пояснює що-небудь [11, с. 39]. Як бачимо, знову в основі логічна, суто раціональна позиція дослідника, при чому позиція, яка певною мірою є антагоністичною: інтерпретатор стоїть поза предметом, який інтерпретує, він досліджує його ззовні, а не зсередини. Ми не можемо сказати фразу: “інтерпретатор англійської мови”, тому що інтерпретатор не є частиною досліджуваного ним предмета.

Зовсім по-іншому звучить термін “тлумачення”, який походить від слова “тлумач” – 1. Той, хто пояснює, витлумачує що-небудь, дає тлумачення певного явища, тексту тощо; 2. заст. Перекладач [10, с. 155]. Цей термін має українське походження і більш глибокий смисл, адже включає ще одне лексичне значення – перекладач, тобто у даному випадку ми можемо сміливо вживати фразу “тлумач англійської мови”. Тому тлумач – це той, хто є частиною пояснюваного предмета, він вивчає та пояснює цей предмет зсередини, більш емоційно (тому що пояснює своє, рідне) та глибоко.

Термін “трактування”, на нашу думку, має тісний взаємозв'язок з словом “трактат” – 1. заст. Договір, угода між державами. 2. Наукова праця, де докладно розглянуто якість конкретне питання чи окрему проблему; міркування на спеціальну тему [10, с. 225 – 226]. Співзвучним до цього слова української мови є латинське слово “tractatus”. З грецьким “πραγματεία” відповідно ніякої фонетичної подібності не

прослідковується. У терміні “трактування” ми можемо також побачити сильне логічне начало – погляньмо на друге значення слова “трактат”, яке дає “Словник української мови”. Наголосимо – це **наукова** (тобто логічна та структурована праця), це ще й **міркування**.

Міркування Ф. Шлейєрмахера про розуміння як універсальну мету герменевтики та його розподіл на розуміння штучне і розуміння природне [12] співвідносяться з пропонованою нами теоретичною диференціацією. Розуміння штучне (Ф. Шлейєрмахер пов’язує це поняття з чужою мовою та писемністю) [12]) можна зіставити з логічним дослідженням тексту, вивченням його ніби з сторони, як окремого, відділеного від дослідника явища – цей процес ми вважаємо за доцільне називати термінами “інтерпретація” та “трактування”. Розуміння природне (у Ф. Шлейєрмахера пов’язується з рідною мовою та усним мовленням [12]) зіставляємо із вивченням тексту “зсередини”, коли дослідник є частиною досліджуваного ним мовно-інтелектуального простору, не лише розуміє, а й відчуває його – тут, на нашу думку, варто вживати термін “тлумачення”. Щоправда, Ф. Шлейєрмахер вважав, що штучне розуміння є більш точним, ніж природне, адже воно пов’язується з певною технікою (методологією), а природне розуміння поєднує логічне із інтуїтивним. На нашу думку, у процесі тлумачення художнього твору важливий як логічний підхід, так відчуття тексту, співпереживання та емоційне сприйняття, адже зрозуміти глибини підтекстової інформації, встановити моральну та естетичну цінність твору можна лише на основі комплексного підходу до тлумачення тексту.

Отже, терміни “інтерпретація” та “трактування” в основі своїй мають суто логічне, раціоналістичне начало, це ще й підкреслюється їх взаємозв’язком з латинськими словами “tractatus” і “interpretatione”. Українські корені терміна “тлумачення” роблять його ближчим для сприймання, і саме цей термін, на нашу думку, несе приховане, імпліцитне значення – “дослідження того предмета чи явища, частиною якого являєшся, глибинне його вивчення не лише на логічному, але і на емоційному та інтуїтивному рівнях”. Тому ми вважаємо усі три терміни є придатними для означення процесу дослідження тексту взагалі, але для найменування вивчення саме художнього твору найбільш доцільним та влучним є термін “тлумачення”.

Список використаної літератури

1. Античная философия : энциклопедический словарь / П. П. Гайденко, М. А. Солопова, С. В. Месяц. – М. : Прогресс-Традиция [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://antique_philosophy.academic.ru/254/ОБ_ИСТОЛКОВАНИИ_или_Герменевтика. 2. Аристотель. Об истолковании / Аристотель ; пер. Э. Л. Радлова // Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : 1978. – Т. 2. – С. 93 – 116. 3. Гадамер Г.-Г. Истина і метод : в 2 т. / Г.-Г. Гадамер. – К. : Юніверс, 2000. – Т. 1. Герменевтика. Основи філософії герменевтики. – 464 с. 4. Гайдеггер М. Дорогою до мови / М. Гайдеггер; пер. з нім. В. Кам’янець. – Львів : Літопис, 2007. – 232 с. 5. Дильтей В. Собрание сочинений : в 6 т. / В. Дильтей ; под

ред. А. В. Михайлова и Н. С. Плотникова ; пер. с нем. под ред. В. В. Библихина и Н. С. Плотникова. – М.: Дом интеллектуальной книги, 2001. – Т. 4. Герменевтика и теория литературы. – 400 с. **6. Домашенко А. В.** Интерпретация и толкование : монография / А. В. Домашенко. – Донецк : ДонГУ, 2000. – 327 с. **7. Мойсієнко А. К.** Мова як світ світів: поетика текстових структур / А. К. Мойсієнко. – Умань : Софія, 2008. – 280 с. **8. Платон.** Кратил / Платон ; пер. Т. Васильевой [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://philosophy.ru/library/plato/kratil.html>. **9. Серажим К. С.** Сутність і природа інтерпретації тексту / К. С. Серажим ; Інститут журналістики. – 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2342>. **10.** Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 10. – 658 с. **11.** Словник української мови : в 11 т. / – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 4. – 840 с. **12.** Schleiermacher, Fr.D. E. Hermeneutik / Fr.D. E. Schleiermacher ; Nach den Handschriften neu herausgegeben und emgeleitet von H. Kimmerle. – Zw., verbes. und era. Ajflage Heidelberg, 1974. – 342 с.

Сапун М. В. Тракткування, тлумачення чи інтерпретація художнього твору – проблема співвіднесеності термінів

У статті досліджуються взаємозв'язки та співвідношення між термінами “тракткування”, “тлумачення” та “інтерпретація”, а також мотивується вживання терміну “тлумачення” як найбільш вдалого для означення процесу дослідження художнього твору.

Ключові слова: художній твір, термін, тракткування, тлумачення, інтерпретація.

Сапун М. В. Трактовка, толкование или интерпретация художественного произведения – проблема соотносительности терминов

В статье исследуются взаимосвязи и соотношения между терминами “трактование”, “толкование” и “интерпретация”, а также мотивируется употребление термина “толкование” как наиболее удачного для определения процесса исследования художественного произведения.

Ключевые слова: художественное произведение, термин, трактование, толкование, интерпретация.

Sapun M. V. Interpretation of a Work of Art – the Problem of the Correlation between the Terms

The article interrelationships and examines the relationship Ukrainian speakers term variants interpretation and motivated use of the term “tlymachennia” as the most successful research process to define art.

Key words: art work, term, interpretation, tlymachennia.

Стаття надійшла до редакції 5.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В. Г.